

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

4|2009:

Za Jaromírem Hořcem | Profesorka Světa Mathauserová: dětství na Podkarpatské Rusi | Malý portrét velkého muže (o Jaroslavu Mezníkovi) | Diskutujeme o odškodnění | Naše podzimní setkání | Rusínská otázka v současné ruské historiografii | Skejušan opět na cestách

Spříznění volbou i osudem

Nedávno jsme si připomínali významné výročí - dvacet let od pádu komunismu. Při té příležitosti se v tisku, rozhlase i televizi objevilo mnoho článků o Listopadu 1989 a událostech kolem oněch revolučních dnů i vzpomínek na ty, kteří se svobody nedočkali, ale významně k ní přispěli. Statečnými postoji, bojem se zbraní v ruce za války, odbojovou činností. Hovořilo se o těch, kdo byli léta vězněni v komunistických kriminálech i jinak perzekvováni. Stojí za pozornost, kolik je mezi těmi osobnostmi Rusínů, těch, kdo jsou s nimi spojeni rodovými kořeny či na Podkarpatské Rusi prožili část života.

Z článků posledních týdnů bych ráda za ostatní zmínila aspoň dva (MF Dnes 14. 11. 2009). Vyprávějí příběhy, kteří mají s Podkarpatskou Rusí mnoho společného a jsou symptomatické pro osudy tamních lidí. Jiřina Tvrđíková, dcera českého četníka, služebně přiděleného na Podkarpatskou Rus, studovala na zdravotní škole v Užhorodě, kde ji těsně před maturitou zastihlo rozbití Československa. Spolu se spolužáky zamířila do Sovětského svazu, kde jak věřila, budou bojovat proti nacistům. Hned na hranicích je zatklly sovětské orgány, obvinily ze špionáže a odsoudily na tři roky. Prošla martýriem sovětského vězení a lágrem na Sibiři u Uchty (málem tu umřela). Teprve po dlouhé době nastoupila do vznikající čs. armády, působila jako zdravotnice na frontové línii, byla několikrát zraněna, mj. i na Dukle...

Rusín Jan Plovajko měl podobný osud: zaitčení sovětskými orgány, transport do sibiřského lágru s krutým režimem. Až po letech se mu podařilo dostat se k čs. vojenské jednotce. Účastnil se těžkých bojů na východní frontě, nepřijal nabídku spolupráce se sovětskou NKVD. Po válce zůstal v armádě, ale po únoru 1948 se opět vzepřel: odmítl se podílet na politických čistkách. Tak ho vyhodili.

Podobné osudy měla spousta podkarpatských obyvatel; připomínám je pro jejich statečné činy a dramatické životní osudy, ale i z jiného důvodu. Jsou totiž svědecktím i dokladem o souvislostech a úzké propojenosti naší historie a dějin Podkarpatské Rusi i osobností, na něž může právem být hrdé Podkarpátí i náš stát. Je to spřízněnost volbou, osudem a myslím, že i srdcem.

AGÁTA PILÁTOVÁ

POZVÁNKA

Zveme vás na **předvánoční setkání členů a příznivců Podkarpatské Rusi**, které se bude konat v **pátek 11. prosince 2009 od 18 hodin** v prostorách sálu a kavárny **Domu národnostních menšin, Vocelova 3 Praha 2**.

Vystoupí soubor Skejušan, popovídáme si o rusínských vánočních zvycích, společně si zazpíváme. Občerstvení.

Vezměte s sebou drobné folklorní předměty, výšivky, vánoční ozdoby (ozdobíme si stromek).

Vstupné dobrovolné.

Chata Pop Ivan

Ladislav Smoljak: Tajemné rusínské kořeny

České nebe, hra především o Češích, se s úspěchem provozuje v Divadle Járy Cimrmana a v těchto dnech vychází v Supraphonu i na CD. „Českou otázkou“, vlastenectvím, ctnostmi i nectnostmi Čechů, se český velikán Jára Cimrman zabýval kontinuálně. A Češi měli v dějinách i současnosti blízko k Rusínům. Jednoho z protagonistů Divadla Járy Cimrmana – Ladislava Smoljaka, který je napůl Rusínem, jsme se proto zeptali:

Reflektoval někdy Jára Cimrman rusínskou tematiku?

Pokud vím, tak ne. Myslím, že k tomu neměl důvod. Ani já sám, i když ten důvod mám, o tom příliš nemluví. Pouze pokud se mě na to někdo speciálně zeptá; pak těch pár informací, které mám, řeknu.

Jak prožíváte své rusínské kořeny?

Nedá se hovořit ani o pýše, ani o tom, že by mi to vadilo. V tomto ohledu jsem spíš zvědavý, protože ten můj původ je zastřen záhadou. Tatínek neznal nikoho jiného z blízkých příbuzných, než svoji matku. Ta

byla velmi mladá, když ho měla, a později s ním, jako s polovičním sirotkem, přišla do Čech. On byl nemanželské dítě a jeho matka mu nikdy neřekla, kdo je jeho otec, ač se jí na to často ptal. Tím pádem ani já nevím, kdo je můj dědeček z téhle strany. Můj tatínek do Československa přišel jako chlapec – a když jsem ho poznal já jako svého otce, uměl už jenom česky.

Takže rusínštinu úplně zapomněl?

Ano. Vzpomínám si, že z něj někdo páčil, jestli si pamatuje nějaká slova z Podkarpatské Rusi, a on si nevzpomněl na nic jiného, než že se kočce říká mačka. Ale to je, pokud vím, slovensky.

Sledujete současné rusínské hnutí?

Ano, ale ne intenzivně. Dozvěděl jsem se, že za války existovala skupina, které šlo o samostatnou Podkarpatskou Rus, o těch současných snahách toho vím málo. Ale o tato témata se intenzivně zajímá ředitel svazu DILIA – pan Srstka. Nedávno jsme o tom mluvili a on mi dokonce našel na mapě místo narození mého otce!

TOMÁŠ PILÁT

Na rozloučenou s Jaromírem Hořcem

Na ty okamžiky nezapomenu: Když po mnoha desetiletích opět stál v Chustu v místech, kde se narodil, pak se s leskem v očích díval na vrata „své“ školy, do které chodil. Jmenovala se tuším Masarykova. Procházel ulicemi svého dětství a vzpomínal. Byla jsem při tom a dojatě sledovala jeho šťastný výraz i pohnutí.

Tehdy, na počátku devadesátých let minulého století, měla už naše Společnost za sebou první kroky. Vydali jsme pár knížek a brožur, první ročníky časopisu (tehdy maličký zpravodaj o pár stránkách), organizovali pravidelná setkání, začali se zapisovat do povědomí veřejnosti. Jaromír Hořec stál u zrodu SPPR, první přišel s iniciativou, která sice souzněla s podobným podnětem několika dalších, ale především on ji dovedl ke skutečné realizaci. Pak byl více než deset let předsedou Společnosti a vedl ji dobře. Měl totiž i manažerské schopnosti, však také kdysi řídil velký deník a několik časopisů. K Podkarpatské Rusi a Rusínům měl niterný osobní vztah, vřelý, láskyplný cit i vědomí odpovědnosti; svědčí o tom nejen jeho verše, třeba sbírka Jasina, ale například i to, že prosazoval spoluúčast rusínské komunity v Čechách na činnosti organizace. Nebo že měl nápady, které prodiskutoval s přáteli z Užhorodu i Mukačeva, jak navrátit do hlav lidí, kteří v důsledku

dlouholeté ukrajinizace zapoměli na svou národnost, vědomí, že jsou Rusíni.

A teď nám v neděli 22. listopadu umřel. Odešel český novinář, básník, textař, spisovatel a pedagog. Nedočkal se 88. narozenin ani vydání svých pamětí, které se připravují na jaro příštího roku.

Docent PhDr. Jaromír Hořec se narodil 18. prosince 1921 v Chustu na Podkarpatské Rusi. V roce 1954 ukončil studia češtiny a literární vědy na filozofické fakultě a v šedesátých letech učil na fakultě sociálních věd a publicistiky. Autor řady básnických sbírek, v roce 1945 jeden ze zakladatelů deníku Mladá fronta. Působil tu do roku 1950 jako šéfredaktor a ředitel stejnojmenného nakladatelství. Měl rád jazz a psal pěkné, hravě poetické texty k písničkám, třeba Dva modré balóny, Docela všední obyčejný den, Nedělní vláček či populární Barborka. Prvními interprety byli např. Josef Zíma, Vlasta Průchová či Waldemar Matuška.

V roce 1969 byl zbaven místa na fakultě, postu šéfredaktora časopisu Univerzita Karlova. V roce 1977 podepsal Chartu 77 a posléze založil samizdatovou edici Česká expedice, kde vyšlo na 120 svazků. Kvůli jejich šíření a „podvracení republiky“ byl v roce 1981 přes půl roku ve vazbě.

Po listopadové revoluci byl Hořec v roce 1991 jmenován docentem a stal se předsedou Společnosti přátel Podkarpatské Rusi.

Zůstane trvale zapsán v knihách a povědomí literatury a novinářiny, ale nám, kteří jsme ho měli rádi, bude moc chybět.

AGÁTA PILÁTOVÁ

(K osobnostní Jaromíra Hořce se vrátíme i v příštím čísle)

K VÝROČÍ PŘIPOJENÍ PODKARPATSKÉ RUSI K ČESKOSLOVENSKU

Historici i pamětníci o dějinných událostech

V roce 2009 jsme vzpomněli devadesátého výročí začlenění Podkarpatské Rusi do Československé republiky. V návahu informací, které se na nás valí ze všech stran, zůstalo bohužel poněkud nepovšimnuto. Přesto ale je to kus prvorepublikové historie, která určitě stojí za připomenutí i zamyšlení.

Společnost přátel Podkarpatské Rusi ve spolupráci s Národním muzeem v Praze uspořádala setkání, jehož tématem se stalo právě toto výročí, také však první republika i dramatické události na Podkarpatské Rusi před druhou světovou válkou. Setkání se uskutečnilo dne 8. října 2009 v prostorách přednáškového sálu Národního muzea.

Historický úvod přednesl Mgr. Petr Skala, historik z oddělení dějin Národního muzea. O obraně Podkarpatské Rusi v letech 1938 – 1939 hovořil Radan Lášček, publicista a nakladatel, zabývající se tématem československé bezpečnostní složky a vojenských opevnění v ČSR v druhé polovině 30. let minulého století. Svě vystoupení doplnil projekcí unikátních dobových fotografií. V programu rovněž vystoupili přímí účastníci události, kteří s obdivuhodně čilou pamětí a emocionální působivostí vzpomínali na bouřlivé doby. Autentické vyprávění V. Horáka, K. Křováčka a J. Romana program výtečně oživilo a vhodně doplnilo zamyšlení historiků. Přednášku ukončila beseda, které se zúčastnili pánové Ing. Moshkola, K. Křováček, V. Kuštek a další.

Přednášky byly obsažné a podnětné a spolu s poutavými i citově zabarvenými vzpomínkami pamětníků vhodně připomněly historické mezníky společných dějin našich zemí a Podkarpatské Rusi. Ale nejen to. Také naznačily, že historická fakta i osobní paměť lidí mají hodně co říci naší současnosti.

V sále natáčela internetová televize YouTube a krátký sestřih pořídil redaktor regionálního vysílání Naše adresa. Jejich prostřednictvím se tak podnětné setkání i Podkarpatská Rus vůbec dostaly do povědomí širší veřejnosti.

Poděkování patří všem, kteří přednesli své příspěvky a spolupracovali na programu. Doufáme, že přednáška naplněná nejen emotivními vzpomínkami, ale také historickými fakty přinesla zúčastněným informace, které dosud neznali a příjemně strávený podvečer. Již teď se těšíme na další setkání.

Setkání se studenty

V rámci 90. výročí připojení Podkarpatské Rusi k Československu se konala také další akce SPPR – přednáška v prostorách studijní knihovny Vysoké školy ekonomické v Praze na Jižním městě 19. října. Uskutečnila se ve spolupráci s katedrou ruštiny a byla podpořena Centrem informačních a knihovnických služeb VŠE. Setkání obohatila prezentace fotografií uměleckého fotografa Jiřího Havla a doplnila beseda.

Studovna byla zaplněna do posledního místa. Jak by také ne, vždyť téma Podkarpatská Rus – minulost a současnost zaujalo pozornost mnoha

studentů. V nebyvalé míře se zde sešli zahraniční studenti, převážně ze zemí bývalého Sovětského svazu: Rusové, Ukrajinci, Arméni, mezi nimi hrstka Čechů a Vietnamců. Přišli i pedagogové – většinou ti, kteří na Podkarpatské Rusi již byli a mají na tento region pěkné vzpomínky. Ocenili jsme, že se akce účastnili většinou ve svém volném čase.

Díky programu měli studenti možnost seznámit se s novodobou historií Podkarpatska, názorně uvidět budovy, které tam postavili čeští architekti v období první republiky, i výsledky práce Čechů, kteří tam našli svůj nový domov. Stopy Československé republiky jsou ve městech Podk. Rusi dobře čitelné dodnes. V průběhu se hovořilo i o nuceném vystěhování Čechů a Moravanů před 2. světovou válkou i o současném dění a politických snahách. Vše bylo doprovázeno půvabnými fotografiemi: překrásné hory, lesy, kde dodnes žijí medvědi a vlci, pasoucí se stáda ovcí a koz na poloninách, výhledy do údolí, které berou dech a charakteristické dřevěné kostelíky, neodmyslitelné od krajiny. Snímky přispěly k tomu, že účastníci měli možnost seznámit se alespoň prostřednictvím fotografií s malebností zdejší přírody, s historií a současností tohoto regionu. Možná, že nejednoho z nich to inspiruje, aby se přijel na Podkarpatskou Rus přesevědčit na vlastní oči, že je to krásná země.

O tom, že studenty přednáška zaujala svědčí poznámky, které si psali a četné dotazy. Účastníci se také ptali, kdy bude pokračování.

DAGMAR BŘEZINOVÁ

Malý portrét velkého muže: Jaroslav Mezník na Podkarpatské Rusi

Jedním z nejvýznamnějších Čechů působících na Podkarpatské Rusi v éře československé první republiky byl Jaroslav Mezník. Tento právník a neobyčejně mravně silný muž se postupně zapsal do dějin Slovenska, Podkarpatské Rusi a nakonec i rodné Moravy.

Mezník se narodil 4. dubna 1884 v Křižanově na Moravě. Absolvoval právnícká studia a nastoupil úřednickou dráhu. Jeho první významnější pozice byla v Brně na místodržitelství úřadu. Po vzniku Československa byl v roce 1919 vyslán na Slovensko, kde si postupem času udělal velmi dobré jméno. Hned se ujal vedení hlavnoslužbového úřadu v Trnavě, o rok později byl povolán na ministerstvo pro vládu Slovenska v Bratislavě. V Bratislavě pak působil také ve funkci šéfa prezidia zemského úřadu. Od roku 1931 zastával Mezník funkci přednosty oddělení pro záležitosti ústavní, veřejnou bezpečnost a věci vojenské.

V roce 1934 ho služební povinnosti zavedly na Podkarpatskou Rus, kde působil až do roku 1938. V letech 1934 až 1937 působil jako zemský viceprezident, po reformě státního zřízení pak mezi léty 1937 až 1938 jako viceguvernér a přednost zemského úřadu.

Mezníkův příchod na Podkarpatskou Rus provázely smíšené emoce. Jednou stranou byl odmítán, druhá v něm naopak spatřovala naději, že by se věci mohly pohnout správným směrem kupředu. Naději v něm spatřovali hlavně „neagrárníci“, kteří s Mezníkovým příchodem viděli šanci na změnu na zemském prezidiu. Tam totiž vládl přísně agrární duch, který zavedl dosavadní zemský prezident Antonín Rozsypal. Zlé jazyky tvrdily, že kdo potřeboval něco zásadnějšího vyřídít a neměl členskou příkazku agrární strany, byl bez šance na úspěch. Mezníka předcházela pověst dobrého úředníka, který není náchylný k prosazování stranických zájmů. Neagrárnícké kruhy tak doufaly, že by se Mezník mohl stát časem i nástupcem zemského prezidenta a viceguvernéra Rozsypala.

Nacionalistické kruhy se proti Mezníkovu tvrdě postavily hned na začátku jeho působení, nebylo totiž žádným tajemstvím, že se nově jmenovaný zemský viceprezident staví proti autonomii. Mezník si ale brzy svým přístupem získal náklonnost místního obyvatelstva.

Dne 1. ledna 1937 odstoupil z funkce Antonín Rozsypal a Jaroslav Mezník tak nastoupil na jeho místo zemského prezidenta. Rozsypal byl tvrdým odpůrcem autonomie, takže tato politická linie se nezměnila. Časopis Podkarpatoruská revue k tomu poznamenal: „Po prezidentovi Rozsypalovi byl pověřen vedením zemské politické správy viceprezident Jar. Mezník, který nebude mít za dnešní hospodářské, sociální situace, a v době, kdy se řeší choulostivá otázka autonomie, práci snadnou. Jeho osobnost a schopnosti však budí přesvědčení, že povede zemi Podkarpatoruskou k dalšímu pokroku.“

Další změna se udála 26. června téhož roku, kdy parlament ČSR schválil zákon č.172/1937 Sb.z.a.n. o dočasné úpravě právního postavení

guvernéra Podkarpatské Rusi. Mezník se tak stal přednostou zemského úřadu a nově také viceguvernérem. Protože funkce guvernéra byla spíše symbolická (zastával ji Konstantin Hrabar), Mezník se tak dostal do čela správního aparátu a měl postavení skutečné hlavy Podkarpatské Rusi.

Na nějaké dalekosáhlé změny ale již ve funkci viceguvernéra neměl moc času. Září 1938 se kvapem blížilo. V projevu, který pronesl 4. dubna 1938 jsou už patrné jisté obavy: „Má-li Podkarpatská Rus jíti kupředu, má-li svému obyvatelstvu umožniti pokrok, rozvoj a sobě připravovati krásnou a krásnější budoucnost, pak musí u svých lidí nalézt mnoho dobré vůle, aby se všechny nejrůznější zájmy a kontrasty podkarpatoruské v pokoji a míru vyrovnávaly. Kéž by těchto lidí dobré vůle našlo se zde co nejvíce.“

Vyhrocení mezinárodně-politické situace se pokusily využít i nacionální podkarpatoruské kruhy a ve svých tiskovinách rozšířily zprávu, že bude Mezník odvolán. Většina místních novin se ale za tvrdého, nicméně oblíbeného Mezníka postavila.

Nová Svoboda uváděla, že všechno to je jen novinářská kachna a senzacechtivost. Kárpáti Magyar Hirlap se Mezníka také zastal, ale jakoby s jeho odchodem už počítal: „Musíme se vrátiti ještě do doby, kdy se dostal dr. Mezník na Podkarpatskou Rus. Ihned tehdy jsme v něm zjistili korektního úředníka, jehož jedinou snahou bylo, aby zbavil zemský úřad velkého a nekompromisního vlivu agrární strany, jakož i každé stranické protekce. Musí-li dnes dr. Mezník odejít, konstatujeme, že to bylo jeho záhubou. Chtěl býti nestranným v tom zemském úřadě, který mu zanechal Rozsypal a ve kterém byl vliv jednotlivých tajemníků vládních stran, vydavatelů listů atd. větší, než kterákoli spravedlivá věc.“ Podobně hovořil i deník Harez: „Jediným hříchem bylo jen to, že učinil konec korupčnímu duchu, zastavil protekcionismus, zlikvidoval intervenční politiku a přiučil úřednictvo disciplíně. (...) Veřejně mínění proti osobě viceguvernéra nenašlo a nenachází žádné námitky.“

Mezník ale ještě rozhodl nehodlal složit zbraň. I po Mnichovu se snažil ze všech sil udržet na Podkarpatské Rusi pořádek. Ve zprávě prezidiu ministerstva vnitra z 3. října 1938 ale již upozorňoval, že politická situace je vážná. Poslanci Fencik a Bródy otevřeně agitovali proti Čechům a guvernér Hrabar tomu jen pasivně přihlížel. Mezník si neodpustil ani kritiku Prahy, že se v oficiálních projevech českých státníků nehovořilo o Podkarpatské Rusi, čehož si lidé všimli. Doporučoval uvažovat o výměně guvernéra Hrabara za osobu vhodnější, neboť Hrabar byl podle něj sice dobráček, ale naprosto flegmatický, což se v této situaci naprosto nehodilo. Mezník do Prahy vzkazoval, že „dnešní krize ve státním životě československém na Podkarpatské Rusi musí se použít k pronikavé reorganizaci zejména v tom směru, aby neo-

svědčivší se starší generace byla nahrazena mladšími, schopnějšími a spolehlivějšími.“

Na klidu Mezníkovu nepřidalo ani jmenování A. Beskida druhým viceguvernérem. Po tomto aktu navíc opět zesílily hlasy radikálů, aby Mezník odešel, že není třeba mít dva viceguvernéry.

Mezník se snažil na Praze všemi dostupnými prostředky vymoci vyslání četnických posil, protože i když situace na Podkarpatské Rusi byla relativně klidná, cítil, že se každou chvílí může nadít výbuchu nepokojů.

Jenže pražská vláda měla dost starostí sama se sebou, a tak byla Podkarpatská Rus vnímána jen jako okrajový problém. Kupříkladu 10. října 1938 Mezník dotčeně telegrafoval do Prahy: „Z 350 četníků, jež jste nám slíbili vrátit na Podkarpatskou Rus, přijel dnešním rychlíkem pouze štábní kapitán Bentler a jeden četník. To je při dnešní situaci nemožné. Bez četníků nemohu ručit za klid a pořádek.“ K jednání o vládě pak do telegramu dodal, ať za žádnou cenu není jejím členem, či snad dokonce premiérem, A. Bródy. V opačném případě, dodával, nelze už za nic ručit.

Bródy se ale stal o den později předsedou nově vzniklé autonomní vlády Podkarpatské Rusi. Že měl Mezník pravdu v tom, že Bródyemu není radno věřit, o tom se mohli v Praze přesvědčit o necelý měsíc později, když byl Bródy zatýkán jako maďarský agent.

Vida, že snaha o udržení situace, je nemožná, požádal Mezník o uvolnění z funkce. V Praze ale o tom zpočátku nechtěli ani slyšet. Je velmi snadné vcítit se do Mezníkových pocitů. Marně upozorňoval centrální vládu na nedostatky v počtu četníků, varoval před Bródym. Nakonec se mu z jeho pohledu snažili upřít i čestný odchod.

Dočkal se alespoň slibovaných četnických posil. 13. října dorazilo 270 četníků, ale ti byli po cestě tak unaveni, že se s nimi nedalo hned počítat. O den později se Mezník rozhodl, že z Podkarpatské Rusi nechá odvést svoji rodinu do Brna.

Další den, 15. října, opět žádal na Praze své odvolání, upozorňoval i na to, že by bylo pro státní autoritu trapné, kdyby byl odvolán novou autonomní vládou. Dodal ještě: „Jsem přesvědčen, že toto moje odvolání z Podkarpatské Rusi i v dnešní formě dočasně dovolené přispěje značně k dalšímu uklidnění poměrů na Podkarpatské Rusi a upevní důvěru podkarpatoruských vládních a politických činitelů k Praze.“

Konečně se téhož dne, dočkal: 15. října mu byl udělen souhlas ohledně žádosti o dovolenou, který byl definitivně potvrzen 17. října podkarpatskou vládou.

Jak jsem již napsal, Jaroslav Mezník byl znám jako zásadový a charakterní člověk s vysokými morálními kvalitami. To potvrdil i po okupaci Brna nacisty a svým zatčením gestapem. V obavě, aby při krutém výsledku neprozradil nikoho ze svých kolegů v odboji, volil raději smrt.

PETR KOZELKA

Domov na řece Uh aneb Nezapomenutelné soužití s karpatskou přírodou a lidmi

(z textu prof. Světlý Mathauserové PAMĚTI)

Z Paměti prof. PhDr. Světlý Mathauserové, Dr.Sc. (1924–2006), které SPPR plánuje vydat v příštím roce, bylo velmi těžké vybrat malý úryvek. Stylisticky vybroušený text je plný hřejivých vzpomínek, krásných příběhů, dojmů z pohodového dětství a je poznamenán hlubokými znalostmi vzdělané vysokoškolské profesorky. Její specializací byly dějiny staroruské literatury, zabývala se překlady bible do slovanských jazyků i teorii verše. Snad nám pamětníci paní profesorky – dlouholeté členky SPPR – odpustí, že na stránky časopisu se vešly jen kratičké útržky. Věříme, že brzy budeme držet v ruce knížku, která si vydání věru zaslouží.

MAMINKA. Bydleli jsme tehdy – a mně byly sotva dva roky – na Podkarpatské Rusi, která podle dohody z roku 1919 patřila k Československé republice. Můj otec tam jako tisíce dalších Čechů a Slováků působil ve státní službě, do níž se přihlásil hned po návratu z první světové války.

Převažujícím pocitem z raného dětství je pocit bezpečí rodiny i okolí, chuť lesních jahod a malin, na které jsme si sami chodili, a přívětivost vesničanek z okolních obcí, které k nám na samotu přinášely mléko, tvaroh, vejce, drůbež. Vzpomínkou nejhluběji uloženou a samovolně naskakující, kdykoliv nakrajují bochník čerstvého chleba, je obřad jeho pečení. Jak jinak chcete na samotě okoušet požehnání každodenního božího daru, než že si jej sami upečete? V okolních vsích nejsou žádné pekárny, ani obchody v našem slova smyslu. Proč taky? Vesničané si všechno pro svou potřebu sami zasejou, sežnou nebo vykopou ze země, vymlátí i semelou na domácích žernovech a chlebové placky ve velké peci v rohu obytné místnosti upečou. Obchod potřebují jen pro nákup soli.

Maminka přesazená do hornatých Karpat z nížin Hané, kde obilí z elektrických už tehdy mlátiček teklo jako řeka, musela hodně důvtipu vynaložit na to, aby tady – na Vrchovině pod Užockým průsmykem – zajistila rodině způsob života obvyklý tehdy v Čechách a na Moravě. První z jejích aktivit bylo, že se naučila péci chleba. Na dvoře k tomu účelu stála krásná bílá chlebová pec. A tak mohl začít obřad starý, kam lidská paměť sahá.

Nejdříve se z půdy přinese dřevěná díže a postaví na stoličku. Z večera se zaleje kvásek, který v ní zůstal od minulého pečení. Chlebové kvasinky v díži obživnou a v teplé vodě začínají kvasit. Zасыпány moukou a zality ohřátou vodou se mění v těsto, které je třeba dobře vymíchat a pak nechat do půlnoci kynout, znovu vymíchat a znovu nechat kynout. Jednou v noci mě probudila zvláštní vůně, trochu známá a trochu záhadná. Přiběhla jsem z ložnice do kuchyně a tam jsem uviděla maminku při činnosti, kterou jsem z jejích denních aktivit neznala: chodila kolem díže uprostřed místnosti postavené a dlouhatán-

skou vařečkou míchala těsto v ní. Velké rozměry vařečky zvané kopist budily respekt stejně jako obvod díže. Nakyslá vůně těsta slibovala přerůst v chuť dobře známou, ale zatím plně nerealizovanou. Teprve sdělení, že se takto peče chleba pro celý příští týden, naznačil směr koordinace všech dětských smyslů.

Chlebová pec je v mých vzpomínkách z dětství kultovním místem, tajemným úkrytem pro nejzranitelnější lidskou identitu, jevem biblického řádu. Snad k tomuto pocitu přispěla i příhoda, která se stala s jinou naší pecí o několik let později, kdy už jsme bydleli na lesní správě ve vsi Kostrina. Chlebová pec stála vedle udírný hned pod svahem velké zahrady. Jednou naše Melanka, mladá Rusínka, která pomáhala mamince s hospodářstvím, šla roztopit pec, ale sotva odešla, přiběhla vyděšená a volala: had je v peci, velký had! Než jsme tam přiběhli, had už tam nebyl, jen Melanka ukazovala, kde uprostřed pece ležel velký, do klubka stočený, s černými klikyháky na hřbetě. Přivolaný pecař pak opravdu zjistil malý otvor ve zvětralé vepřovicové zdi, kudy se had plazil vyhřívat na stále teplé dno chlebové pece. Myslím, že to nebyl had dábel a pokušitel, ale dobrý mýtický had z pohádek, ochránce lidského obydlí, had s královskou korunkou.

Takto vnímat obraz, který se mi z dětství uhnědnil v paměti, mohu jen proto, že jsem si jej vyzvedla do roviny téměř mýtické: had chodí na návštěvu k lidem, kéž je poslem dobrých zpráv! Ale – a to se vracím k našemu životu na samotě v Luhu – soužití s hady pro matku s dvěma malými dětmi nebylo tohoto druhu. Jednou si vesničan štípající u nás na dvoře dříví položil na zem kabát, a když si ho k večeru oblékal, měl v rukávu hada. Po té příhodě maminka dala vysekat, ba i s kořeny vyrýt všechny rybízové keře kolem plotu. Hadi se tam potom už neobjevili, ale od té doby jsme se jen s lítostí dívali na pustý záhon kolem plotu, kde kdysi rostly sladké bobule rybízu.

V lese jsme měli, my a hadi, životní prostředí spravedlivě rozděleno na dvě poloviny: jim patřily teplé kamenité stráně a suché pařezy na mýtinách, kde se rádi vyhřívali, a nám zelené keře, na nichž rostly maliny, ostružiny, borůvky a brusinky. Tak jsme žili vedle sebe, aniž bychom si ubližovali.

Nakonec i naše maminka přistoupila na toto soužití s hady, a vůbec s lesem, samotou, řekou a celou karpatskou přírodou... O něco později, abychom na samotě měly ještě nějaké kamarády, dostaly jsme každá po jednom štěněti. Jedno se jmenovalo Lesan, druhé Lovča, a sotva se začala batolit, vyváděly jsme je na procházku kolem myslivny. Pejsci běhali sem a tam, chvíli se nám batolili pod nohama, chvílemi se rozbíhali prozkoumávat okolí. Tak nás zavedli k místu, k němuž jsme měly zakázáno se přibližovat. Byla to hluboká jáma přikrytá prkny. Jenže naši pejsci o rodičovském zákazu nic nevěděli, a vysvětluje

jim něco, když už si to namířili právě k ní. Lesánku, Lovčo, nechodte tam, je tam hluboká jáma, spadnete do ní! A už se stalo. Lesan si nevšiml, že jedno prkno bylo odklopené, a zmizel v jámě, odkud se už jen ozývalo jeho žalostné kňučení. Že se přibližovat k jámě nesmíme, to jsme věděly, byla až po okraj naplněná vodou, která s barevnými oky na hladině vypadala jinak, než cokoliv jsme znaly, a nijak přívětivě. S plácem a křikem on se utopí, on se utopí jsme běžely za maminkou. Ta zase vylekaná představou, co se mohlo stát, kdyby tam spadla některá z nás, běžela k jámě a štěně vytáhla živé, jen trochu nasáklé naftou. Ta právě mu zachránila život, protože skvrna nafty plovoucí na hladině podržela svou hustotou štěně nad vodou, která by se byla nad jeho tělíčkem jinak jistě uzavřela.

Je to pravda, anebo se mi to jen zdálo? Je možné, že jsem v tomto století vykořisťujícím přírodu stačila prožít několik let v panenské zemi asi sto kroků od pramenů nafty vytékajících samovolně ze země, od přírodních zdrojů, které se nestaly předmětem světového byznysu? Náš stát tam sice dal vykopat zmíněnou jámu, v níž se jen tak tak neutopil náš pejsek Lesan, ale dosažení rentabilního zdroje nafty bylo prý nad naše tehdejší finanční možnosti. A tak si do jámy chodili jen místní lidé nabírat nafty smísené s vodou a namáčeli si v té směsi louče, které pak lépe hořely.

Často se mi před očima zjevila naše samota v Luhu. Do Stavného, kde byla pošta, bychom museli jít pět kilometrů pěšky, proto nám z poštovního vlakového vozu doručovali zásilky vzdušnou cestou: vlak příjíždějící od Užhorodu kousek před naší samotou zapískal, maminka vyšla na zápraží, a pošta vyhozená z vlaku přistála téměř u našich dveří.

Jednou se stalo, že foukal trochu větší vítr, ale jinak bylo jasno a sucho. Jakkmile jsme zaslechly zapískání vlaku, vyběhly jsme na dvůr, a už jsme viděly vzduchem poletovat dvě bílé obálky. Našly jsme však jen jednu, kdežto druhá – jak se nám zdálo – zalétla za dům. Prohledaly jsme zahradu i železniční násep kolem trati, ale nikde nic. Maminka připustila, že jsme se mohly mýlit a že obálka poletující vzduchem byla jen jedna, ale já jsem trvala na tom, že zásilky byly dvě, z toho ta druhá, nenalezená, byl malý balíček, který nám asi posílá babička z Moravy. Dokonce jsem cítila vůni vanilky a ořechových rohlíčků, jaké pekla babička o hodech. Hledaly jsme tedy balíček znovu v křoví podél trati, ale nenašly jsme ho. Asi tam schovaný někde pod mezí leží podnes.

Pro naše rodiče, kteří na Podkarpatskou Rus začali přicházet po jejím připojení k Československu v květnu roku 1919, nebyla tato zem zcela cizí. Obě země, rozhodnuvší se svobodně pro společné soužití, byly právě ve stejném vrcholném bodu národnostně emancipačního úsilí. Dosáhly svého cíle, vydobily si právo na národní sebeurčení. Že si podkarpatských Rusínů

Foto archiv rodiny

Rodiče

Foto archiv rodiny

Liduška a Světluška

za pomocníky zvolili právě Československou republiku, bylo v jejich kompetenci a povolání sem Češi a Slováci si byli svého závazku vědomi. Vedle základního správního řádu nutného pro chod země budovali především rusínské školství, základní a střední, které bylo v předchozím období hungarizace země v zanedbaném stavu. Vedle oficiálního pocitu zodpovědnosti za nově svěřenou zem byl tu však také přirozeně se rodící citový vztah k místním lidem, kteří mluvili velice blízkou řečí. Maminka, ačkoliv rodem z Hané, okamžitě do této řeči vstoupila, když se vedle rozumných naprosto shodným slovům, jako jsou les, pole, voda, já, uvolila do svého slovníku přijmout i slova prošlá historicky odlišnými, ale ještě srozumitelnými způsoby palatalizace jako slovo rika, říčka (řeka) nebo odlišným druhem vokalizace např. ve slovech it moloko, tvoroh.

Cizími se nezdály ani názvy vesnic a řek. Význam pojmenování řeky Už nebo také Uh vyplýval ze srovnání se slovy úzký, úžina. Podobně čitelný byl i název vesničky na horním toku řeky, totiž Užok, a města Užhorod na jejím dolním toku. Pocit příbuznosti, který bylo možno vyvodit z názvu řeky Už-Uh a jiných místních názvů, intuitivně zřejmě matku ubezpečoval, že není od svého původního domova nijak daleko. Příbuznost rusínštiny a češtiny je dána společným praslovanským základem slov. Ve slově úzký kořenem tvořeným nosovou samohláskou o, měkkou souhláskou z a koncovým tvrdým k. Tato skupina hlásek přešla do staročestiny po ztrátě nosovosti a vokalizaci jerů jako slovo úzek a sloveso úžiti, kdežto do východoslovanských jazyků v důsledku jiného pořadí hláskových změn jako slovo užok, úžiti. Obě slovanské verze patří do ještě širšího jazykového příbuzenství,

jakým je společenství indoevropských jazyků. Praslovanskému základu -onzk odpovídá indoevropský kořen -ang(h) zachovaný v latině, gótsině, staroiránštině, a ze současných jazyků v německém slově eng (úzký) a Angst (strach, úzkost). Stáří názvu karpatské řeky Uh a jeho příslušnost k indoevropské skupině jazyků potvrzuje také maďarský přejatý název slovanského Užhorodu, města na řece Uh; ten zní Ungvár.

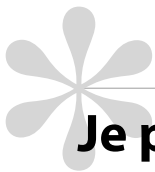
Mamince tedy nic nebránilo vybudovat náš opravdový domov na řece Uh, s pečením českého chleba a slavením vánočních svátků se stroměčkem a svíčkami, a podívat se současně důmyslně funkčnosti prostých domácností v rusínských chýších i prastarému slovanskému zvyku oslav Vánoc na slámě a pod snopem obilí.

TATÍNEK. Jestliže s maminkou mám spojen první uvědomělý pocit rodinné sounáležitosti, tepla, něhy a bezpečí, pak v osobě tatínka jsem se odmalicka cítila být spojena se společenstvím jiného druhu. Přesně si pamatuji okolnosti svého prvního sebeuvědomění státního, národního. Bylo to o svátečním dnu osmadvacátého října, kdy se slavilo desáté výročí vzniku Československé republiky. Pro mého otce, který v první světové válce bojoval za naši samostatnost v řadách československých legií, měl tento státní svátek daleko více poloh než pro leckoho, kdo se aktivního boje za osvobození nezúčastnil.

To všechno jsem si intuitivně odvodila z otcevy péče o to, abychom státní svátek utčili co nejdůstojněji... Znalosti, které do té doby bloudily mou hlavou jen jako kusé a nesouvislé, vydaly první ucelený obraz a vlastně vytvořily zajímavé kukátko, jímž bylo možno známé věci kolem uvidět docela nově. Ano, opravdu byla naše obec

obklopena vysokými vrchy porostlými lesem, což jsem vždycky vlastně věděla a nevěděla zároveň. A také pohled z nejvyššího kopce zvaného Holáň byl teď nový. Více v něm vyniklo dlouhé údolí vytvořené řekou Uh a v jednom jejím oblouku na dně údolí opravdu ležela naše obec. Na kopci Holáň mi bylo za nějakou dobu dopřáno získat vedle geografického také první historické kukátko. K historickému sebeuvědomění abstraktně a volně směřovaly každoroční školní oslavy 28. října jako státního svátku připomínajícího vznik Československé republiky. Spolu s panem učitelem jsme vyzdobili třídu voňavým chvojnám a červeno-modro-bílými praporečky. Na čelné stěně třídy visel trikolórou ozdobený portrét majestátní osobnosti, která na nás shlížela pohledem vážným, jakoby přísným, ale přitom laskavým a vlídným. Ve vyzdobené třídě za účasti rodičů probíhala besídka, na které jsme recitovali verše o tatíčkovi Masarykovi, o hoších od Zborova, o naší krásné zemi a zpívali sborově Nekamenujte proroky a Proč bychom se netěšili. Svátečnost dne ještě podtrhl speciálně pro tento den objednaný sortiment cizokrajného ovoce v obchodě pana Kusína: pomeranče, fíky a burské oříšky. Dodnes je pro mne 28. říjen nejsvátečnějším dnem v roce a voní mi čerstvým chvojnám a pomeranči. Na tomto místě nemohu nepřednést slova díky a nejvyššího uznání všem učitelům, kteří šli učit na nejvýhodnější výspu našeho tehdejšího státu, a reprezentovali jej důstojně. Ve složitých národnostních podmínkách dovedli orientovat nejen žáky, ale svými kulturními aktivitami ve školách i na veřejnosti se stávali nositeli jednotících prvků mnohonárodnostního Československa.

(Dokončení v příštím čísle)

Je proč se radovat?

Když parlament schválil a prezident podepsal zákon o zmírnění majetkových křivd, zavládlo v táboře podkarpatských kolonistů a jejich dětí či vnuků nadšení. Je ale skutečně nad čím jásat? Po prvotní euforii totiž u mnohých lidí došlo ke krutému vystřízlivění. Nárok na odškodnění mají totiž jen majitelé nemovitostí a jejich děti.

Na nastalou situaci je třeba se podívat střízlivými očima. Pan Havel se v minulém čísle časopisu rozplýval nad tím, čeho všeho se podařilo dosáhnout. Já si mu dovoluji oponovat. Bylo dosaženo totiž jen toho nejmenšího minima. Nic na tom nezmění počet poslanců, kteří byli navštíveni, ani počet slyšení, na kterých se lobovalo. Spíše než termín „vítězství“ bych proto použil termín „upachtěná remíza“.

Spíš než remíza – 70:30

Dostal jsem od redakce k vyjádření kritický článek pana Kozelky. Po přečtení jsem si řekl: Takový názor jsem čekal, ale podepsaný někým jiným. Tak přece funguje ten známý axiom – úspěch se neodpouští.

V jednom budu s panem Kozelkou souhlasit – ten úspěch není úplný, ale pouze asi sedmdesátiprocentní. Tolik procent totiž tvoří ze cca 200 žadatelů, které znám, ti z nich, na které se zákon vztahuje. A abych autora kritického článku uspokojil – o zbylých 30% neuspokojených, jsem se postaral ještě před nabytím účinnosti zákona. Vyřízení onoho 30tiprocentního zbytku bude ještě nějakou dobu trvat, ale kroky, které jsem učinil, už nemohou kompetentní orgány obejít.

A ještě v jednom s panem redaktorem Kozelkou souhlasím: od poslanců novelu zákona čekat nemůžeme, to by nešlo dohromady se současnou finanční situací státu.

Zákon, který jsem měl s poslanci dohodnut a který jsem představil dne 18. 10. 2008 na II. valné hromadě v hotelu Duo v Praze, vypadal jinak. Tam nebyla omezení, jež obsahuje definitivní znění. Tento původní návrh změnil až „komplexní pozměňovací návrh“, který mi byl doručen e-mailem několik hodin před druhým projednáváním v ústavně právním výboru parlamentu. A byl doplněn jednoznačným komentářem: ber nebo nech ležet!

Tak jsem pro těch 70% lidí, které zákon uspokojil, raději bral. Tolik na vysvětlenou, jak se stalo že jsem souhlasil s „upravenou“ verzí.

A o tom, že jsem udělal dobře, mě přesvědčují e-maily, telefony i od lidí, které neznám. Ti se ptají na radu, co dělat v jejich situaci. Přšů jim,

Za zásadní problém považuji, že se do zákona nepodařil prosadit nárok na odškodnění i pro vnuky, nebo alespoň manžele (manželky) dětí původních vlastníků. Z původně zamýšlené skupiny žadatelů se tímto počet lidí, kteří mají na peníze nárok, diametrálně zmenšil. Naopak dvoumilionová maximální hranice není špatná. Dávala totiž prostor pro odškodnění většího počtu lidí na úkor extrémního zbohatnutí několika jedinců.

Vstoupením zákona o odškodnění v platnost byla za náhradou majetku na Podkarpatské Rusi udělena definitivní tečka. Považuji za krajně nezodpovědná slova pana Havla, který tvrdí, že v další vlně budou odškodnění žadatelé, na které se nyní nedostalo. Žádná další vlna nebude. Stát si ji v dnešní ekonomické situaci nemůže dovolit

a navíc, zákon o zmírnění křivd tu již bude, tak proč ho rozšiřovat na další a další žadatele? Jaký důvod by proto měl zákonodárce? Na každou další snahu proto může přijít jen jediná odpověď – zákon máte, tak co se vám pořád nelíbí? Proto je krajně nezodpovědné dávat naději lidem, že se ještě dočkají. Argumentace Soudem pro lidská práva ve Štrasburku je v našem případě už také bezpředmětná.

Sečteno a podtrženo, tady za zákonem o odškodnění zbyla mnohde jen hořká pachuč. Lidé, na které zákon nepamatuje, cítí v mnoha případech zklamání ne proto, že nedostanou peníze, ale protože současnou situaci vnímají tak, že nedokázali naplnit odkaz svých prarodičů či životních partnerů.

PETR KOZELKA

Nedal se ukřičet

Nedlouho po vzniku Společnosti přátel Podkarpatské Rusi jsme spolu s předsedou docentem Jaromírem Hořcem navštívili ministerstvo zahraničí ve věci náhrady majetkových škod. Patrně to bylo vůbec první jednání o tom, že by lidé, kteří museli nedobrovolně opustit Podkarpatskou Rus, měli dostat náhradu za majetek tam zanechaný v r. 1938 nebo po druhé světové válce. Od počátku jsme si byli totiž vědomi nespravedlnosti, která se tehdy stala, a snažili se v té věci něco dělat. Byli jsme přijati dr. Pospíchálem, tuším tehdy šéfem příslušného odboru ministerstva, a důrazně ujištění, že to není a nikdy nebude možné. Protože by se ozvali sudetští Němci a kdoví kdo ještě, že chtějí taky náhrady. Odešli jsme s nepořízenou, také další konzultace dopadly špatně. Přiznám se, nabyli jsme dojmu, že to opravdu nejde, a nechali to být. Potom se úkolu ujala brněnská iniciativní skupina, založila občanské sdružení a zvláště ing. Havel za věci šel, promiňte ten výraz, jako buldok. Řešení daného problému si žádalo člověka, který je kromě odborné erudovanosti také systematický, houževnatý i trpělivý. Který je invenční, má nápady, kudy dál, když cesta zdánlivě končí. Který se nedá snadno přesvědčit o tom, že tudy či tudy vlak nepojede - například jako kdysi my dva s doc. Hořcem. Už to řekl v jednom z minulých čísel dr. Bohuslav Hynek (a ten nemá osobně s náhradami nic společného, a není ani příbuzný, ani kamarád ing. Havla): Gratuluji a mám radost. A věřím, že i v dalším kole dosáhne svého.

AGÁTA PILÁTOVÁ

poradím - a dělám to rád. Je to o výsledku mé osmileté práce pro ty, které jsem neznal a neznám, ale s nimiž jsem asi jel v evakuačním vlaku v listopadu roku 1938.

Jednomu člověku vadím, ale to vydržím. Mohl bych vyjmenovat věci, které dělal proti tomu, aby zákon vznikl, ač jeho rodiče na PR nemovitost nezanechali. Ale to by bylo povídání o jeho charakteru. Pozorní čtenáři tohoto časopisu ví, o koho se jedná.

A pokud se týká mého postupu ve věci vnuků a manželek „oprávněných“, soudím, že jistě povede k cíli mj. také stížnost ve Štrasburku. (Ta se ovšem bude vztahovat pouze na ty, kdo jsou v seznamu.) Myslím si, že na sklonku života jsem udělal něco užitečného. Tolik ke článku pana Kozelky.

Přeji všem žadatelům úspěšný rok 2010 a hlavně všem přeji to odškodnění. Mohlo být sice větší, ale přesto můj dík i poděkování nás všech patří dvěma politickým stranám, předkladatelce zákona paní poslankyni Orgoníkové a několika slušným poslancům z těch stran, jež nám komplexně nepřály.

Já dosažené beru jako úspěch, i když - jak jsem napsal - úspěch jen 70tiprocentní, ne upachtěný, ale vybojovaný správnou taktikou a vytrvalostí.

Na tom zbytku 30% pracuji. Ti, kterých se věc týká, to dobře vědí. Prozrazovat detaily dopředu nemá smysl, protože je tady pořád ten jeden vytrvalý kazivěť. A ten nedá pokoj.

Ing. JOSEF HAVEL

předseda OS Podkarpatská Rus –
náhrada majetkové újmy

KRÁTCE ODEVŠAD

je bude reprezentovat v domácím i mezinárodním veřejném prostoru. Společný postup slibuje lepší spolupráci ruských organizací i koordinaci jejich činnosti. Do asociace vstoupilo dosud 6 amerických a kanadských organizací, první předsedkyní byla zvolena Karen Varian, tajemníkem Ljubomir Megyěši.

(red)

* **Elektronickou verzí** našeho časopisu Podkarpatská Rus, pozvánky na různé přednášky, výstavy apod. i informace o dění ve společnosti najdete na adrese: www.podkarpatskarus.cz Naším novým webmasterem je ing. Jaroslav Ulrich s deerou.

* **Paní MUDr. Raisa Ulrichová**, členka SPPr, zemřela dne 18. listopadu ve věku 87

let v Mostě. Pocházela z rusko-české rodiny důstojníka legionáře Aloise Pipky a vychovatelky Raisy Pipkové, roz. Tomskih z Irkutsku. Narodila se 2. 11. 1922 v Užhorodě, kde prožila dětství a školní léta. Jako oční lékařka působila v Mostě, Lounech a Chomutově.

* **Rusíní žijící v USA a Kanadě** utvořili Asociaci organizací karpatských Rusínů, která

Krivá u Chustu – záběr proti proudu Tisy

Jak se žilo... v Krivé u Chustu

Snímky na této straně zahajují seriál obrazových fotoreportáží o životě české komunity na Podkarpatské Rusi v 30. letech minulého století. Pokud se ve vašem rodinném archivu dochovaly podobné snímky a mohli byste je zapůjčit pro přetištění, ozvěte se prosím na adresu redakce.

Za zapůjčení snímků zachycujících život rodiny Josefy a Karla Konrádových v Krivé u Chustu děkujeme paní Evě Tittelbachové. (rl)

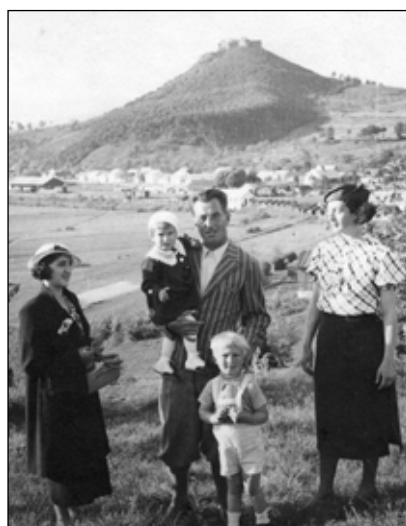
Nedělní odpoledne na sokolském hřišti

Rodina Konrádových na okraji okresního města pod cedulí, která upozorňuje, že „veleobec Chust (velikoje selo) leží v pohraničním celním pásmu“.

Koupání v šumné řece Tise

Pod chustským hradem

Přístup do Krivé a levobřežních lesů u rumunských hranic zajišťoval přívos

Skejušan na slavnostech v Troskotovicích

Chci se podělit o překrásné zážitky, které náš soubor Skejušan získal na Zapálavských slavnostech v Troskotovicích v okrese Brno venkov koncem letošního září. Mají název „Za Pálavský horů bílu“ a jsou spojeny s Václavskými hody. Právě zde, v jihomoravských Troskotovicích, prožili někteří členové našeho souboru dětství.

Cesta autobusem (v sobotu 26. září) ubíhala velmi rychle, i když jsme nejdřív měli obavu, že na silnicích bude rušno, protože na Moravu právě přijížděl Svátý Otec Benedikt XVI. Brzy odpoledne už nás v Troskotovicích čekali místní muzikanti a mládež v krojích. V průvodu jsme došli k starostovi panu Michalu Ordošovi, který nás oficiálně přivítal. Večer se konal bál, který tradičně zahajovali stárky a stárci v krojích. Druhý den jsme se připravovali na naše vystoupení. Někteří členové souboru trpěli velkou trémou – možná proto, že pocházejí z této vesničky a vyrostli zde. Přestože jsme se v Čechách a na Moravě usadili jako reemigranti z Rumunska, a pouze se vrátili do vlasti svých předků, někteří si nás zakódovali jako Rumuny. Ve chvíli, kdy jsme vystoupili s obřadem požehnání a čepením nevěsty, a také s mnoha písničkami, bylo z obecnstva slyšet: „To přeci nejsou Rumuni, vždyť my jim všechno rozumíme!“ A tak si snad lidé uvědomi-

li, že s Rumunskem nemáme mnoho společného, jen to, že jsme se tam narodili. Vždycky jsme se hlásili ke Slovákům. Bylo to proto, že Rusíni byli (nejen) v Rumunsku pronásledováni, perzekvováni, posíláni na Sibiř do gulagu a lidé se báli o své rodiny. A tak nám teror diktoval, kým budeme. Mohli jsme si vybrat – Slováci nebo Ukrajinci. A Slováci nám byli blíží...

Naše vystoupení se všem moc líbilo, publikum bylo velmi mile překvapeno. Vystoupily také soubory z Vracoval a Troskotovic. Po výtečné večeři (dostali jsme ji jako sponzorský dar od paní Hlinové) šli hlavně ti mladší na taneční zábavu a po půlnoci se s dobrou náladou jelo na ubytovnu. Když jsem se v pondělí ráno vydal na procházku po vesnici, bylo nač se dívat. Všude to zářilo čistotou, upravenými pozemky – prostě celá vesnice vzkvétá pod vedením schopného vedení. Odpoledne jsme navštívili místní kostel, kde se konala svatováclavská mše. Účastnili se jí všichni účinkující slavností v krojích a s dechovou hudbou. Skejušan předal místnímu faráři jako dar krajkový ubrus na oltář. Po ukončení mše vystoupily dětské soubory Troskováček a Jarabáček. Starosta nám předal čestné uznání za choreografii a profesionální vystoupení na Zapálavských slavnostech. Pro

nás to byl překrásný zážitek, na který určitě nezapomeneme. Věříme, že to byla i kvalitní reprezentace města Chomutova.

KATEŘINA ROMAŇÁKOVÁ
vedoucí souboru Skejušan

ZE ŽIVOTA RUSÍNŮ NA SLOVENSKU

* Spolu s Rusíny v Česku si připomněli i **slovenští Rusíni 20. výročí sametové revoluce** v Československu. Na Slovensku vyšlo DVD s několika filmy, které dobu kolem 17. listopadu 1989 připomínají. Doprovodný text do bukletu napsal Eugen Gindl.

* **Sdružení inteligence Rusínů Slovenska** uspořádalo 20. listopadu další besedu z cyklu Setkání u Dunaje. Mezi diskutujícími večera s názvem „Jak dál, Rusíni...“ byli například Alexander Culena, Miroslav Knap, Ján Lipinský a Michal Micenko.

* Podvihorlatské noviny přinesly rozhovor s honorárním konzulem Ruska na Slovensku **Ladislavem Štefkem** před zřízením ruského konzulátu v Košicích. V rozhovoru se mimo jiné dočteme, že v krajích Košickém a Prešovském doposud sídlí konzuláty Maďarska, Španělska a Belgie.

* V Prešově se 13. listopadu oslavovalo: symbolicky v „**Rusínských ulicích**“ započala slavnost s názvem Po stopách rusínských kultur. „Rusínská ulice“, která spojuje sídliště Sekčov s centrem města, vznikla před pěti lety. Akce tradičně konaná u příležitosti Dne Rusínstva v Prešově, trvala celý den a podílelo se na ní několik rusínských sdružení a organizací. Po happeningu, akci spojené s Andyem Warholem a řadě setkání a kulturních představení, vyvrcholila slavnostním galavečerem.

* Rusíni na Slovensku si připomínají 190. výročí narození národního buditele **Alexandra Pavloviče**. Narodil se v roce 1819 v obci Šarišské Čierne (dnes v Bardejovském okrese). Jeho práce literární, historické i folkloristické vstoupily do zlatého fondu rusínské literatury,

vědy a kultury. Pavlovič je např. autorem Písne podkarpatského Rusína. (O Pavlovičovi jsme psali v minulém čísle PR.)

* Slovenskem stále úspěšně putuje **skvělý dokument Marka Škopa Osadné**. Snímek získal jednu z hlavních cen na letošním Mezinárodním filmovém festivalu v Karlových Varech.

* Snímek režiséra Petera Kerekese **Jak se vaří dějiny** získal první cenu na mezinárodním filmovém festivalu v Chicagu. Byl nominován i na Evropskou filmovou cenu, na tu ale, bohužel, nakonec nedosáhl.

* Koncem listopadu proběhl v Budapešti **1. Rusínský filmový festival**. Byl věnován památce Andyho Warhola. Cílem festivalu bylo předvést filmy s rusínskou tematikou i snímky rusínských autorů, představit autory těchto snímků a zdokonalit prezentaci takových filmů ve světě. Akce, kterou pořádá národnostní menšina Rusínů v Maďarsku, by se měla konat jednou za dva roky.

* Sdružení inteligence Rusínů Slovenska zve na další, už osmý **Novoroční ples Rusínů**. Proběhne 16. ledna 2010 v kongresovém sále hotelu Holiday Inn v Bratislavě.

* Na internetových stránkách www.rusyn.sk byla přetištěna **studie prof. Ivana Popa** věnovaná rusínským malířům. Seriál vycházel na pokračování v našem časopisu Podkarpatská Rus. Stejně tak byly z našeho časopisu přetištěny i Poppovy práce O kulatých i nekulatých rusínských osmičkách a devítkách – a nejen o nich a Jak čeští vědci objevovali Podkarpatskou Rus. Vyšla tu i reportáž z chomutovských oslav 60. výročí posledního transportu, kterým se vrátili Češi z Rumunska do vlasti svých

předků. Oslavám vévodilo vystoupení souboru rusínského folklóru Skejušan.

* Ještě jednou internetový portál www.rusyn.sk. Najdeme tu i první část práce na téma **Příčiny úpadku řeckokatolické církve na Zakarpatí**, článek věnovaný spolupráci srbských a chorvatských Rusínů a také studii Dr. Šmigeľa Rusíni na Slovensku po 2. světové válce (rozvoj, jeho limity, optace).

* V Ulici se rozhodli představit unikátnost nejvýchodnějšího cípu Slovenska: **dřevěné kostelíky**. Vznikla tu galerie miniatur dřevěných kostelíků. K vidění je tu sedm replik kostelíků ze Zličské doliny. Některé z nich dodnes stojí, například v Ruském Potoku, Topoli a Zličském Krivém. Podle zakladatelů galerie a starosty Ulice budou ale některé modely překvapením: zachovány totiž zůstaly pouze některé malby s nimi spojené a kostelíky samotné nepamatují už ani nejstarší obyvatelé doliny.

* **Rodinu člověk nosí v srdci** – tak se jmenuje kampaň organizovaná Nadací SOCIA a Sdružením inteligence Rusínů Slovenska. Jejím cílem je změna stereotypů veřejnosti ve vnímání starých lidí. Chce tak zlepšit postavení seniorů a zacházení s nimi – ať už ze strany vlastních příbuzných či společnosti.

* V Prešově za značného zájmu a s velkým úspěchem proběhl **osmý ročník festivalu rusínských lidových písní** Zpěvy mého rodu. Akci zakončil galakonzert v Divadle Jonáše Záborského, koncerty festivalu probíhaly v řadě měst a obcí okresů Stará Ľubovňa, Bardejov a Prešov. Vedle „dospělé“ měl festival i svoji dětskou část, kterou tvořilo šest koncertů.

(top)

Volové (Mižhirja) – východisko na podkarpatskou Verchovinu

Osmitisícové městečko Volové - dnešní Mižhirja – leží na levém břehu Riky v kotlině ohraničené na západ bočními hřbety poloniny Kuk, na křižovatce cest vedoucích z Chustu na sever k toruňskému průsmyku a z Volovce do Sineviru. Volové vzniklo asi v 15. století z pasteveckých kolib a bylo pak střediskem trhu s dobyt看, zvláště s voly. Město se díky své poloze stalo přirozeným střediskem podkarpatské Verchoviny. Existenční zápas zde byl odjakživa těžký, průmysl neměl příliš vhodné podmínky pro rozvoj. Soukromé hospodaření na polích nebo spíše na úbočích, chov ovcí a práce v lese představovaly tradičně hlavní zaměstnání v kraji. Počátkem 1. světové války severně od města na vrchu Kliva probíhaly od ledna do dubna 1915 urputné boje rakouské a německé armády s Rusy. Na úpatí Kičery nad Volovým jsou dva vojenské hřbitovy, na nichž jsou pochovány oběti války. Byl v tom kus lidské tragédie, která se tehdy v zákopech za drátěnými překážkami odehrávala, když smrt kosila mladé životy na obou stranách. V pozadí mohutný velikán Kamjonka a po boku hora Merša jsou impozantními pomníky pro padlé. Pamětníci vzpomínají na vzorné udržované hroby, na každoroční zapalování svíček na svátek Dušiček.

I po roce 1919, po začlenění Podkarpatské Rusi do ČSR, kdy se ve Volovém objevili první

Češi, převládal zde ustálený a poklidný způsob života. Vzhledem ke konjunktuře obchodu se dřevem jsou ve městě v průběhu 20. let založeny dvě větší a jedna menší pila, do provozu je uvedena místní elektrárna. Největším producentem dřeva je firma Sichermann, nákladní dopravu provozuje společnost Davidovič, působí zde i menší soukromá tiskárna. Ve městě se postupně etablojí i čeští podnikatelé. Počátkem 20. let ve Volovém zahajuje činnost Družstvo čs. legionářů s obchodem se širokým sortimentem zboží a restaurací. Jeho dlouholetým vedoucím byl p. Štěpán a vedoucím restaurace p. Tomek. V oblasti pohostinství jsou nejznámější bratři Štursové, z nich Rudolf Štursa zabezpečoval v období 1931-1934 autobusovou dopravu pošty a cestujících na trase Chust-Volové-Toruň. V roce 1935 je ve městě otevřen známý Štursův hotel a ubytovna pro turisty. Vzpomeňme také moderně zařízenou prodejnu obuvi Baťa pod vedením A. Vasilčenka, Zindulkovo řeznictví, obchod p. Lišky se smíšeným zbožím. K známým místním postavám nesporně patřili advokát dr. Dudikevič, kterého příležitostně navštěvoval I. Olbracht při svých pobytech v nedaleké Koločavě, dále pak lékař-internista Marton, všestranně zaměřený učitel, zemědělský odborník a nadaný malíř M. Hohin i třeba místní holíč G. Bistricker.

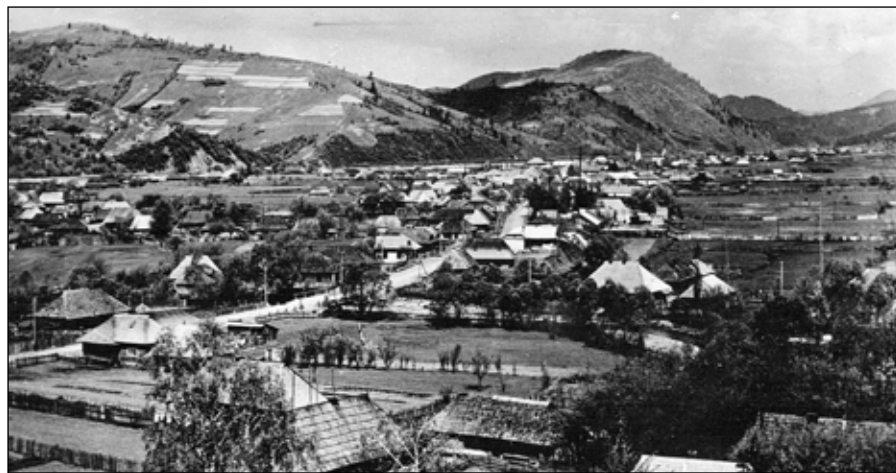

Osazenstvo četnické stanice ve Volovém kolem r. 1935. Stojící zleva: Pospíchal, Funke, Tichý, Tiliš, Siblík, Haragsim, Kaucký

Ve Volovém byl aktivní lovecko-rybářský spolek pod vedením p. Stejskala, zakladatele líhně salmonidů. Při turistickém poznávání Volovska a značkování turistických tras nemohl chybět dlouholetý předseda pobočky Klubu čs. turistů dr. Margittai. Je nesporné, že jistá odloučenost celého kraje působila na zachování původního charakteru kraje i zvyků lidu. Návštěvníci Volového a okolí měli možnost vidět přes dvacet dřevěných kostelíků i původní rusínské umění – kupříkladu nádherné výšivky, které zdobily oblečení žen a dívek. Důležitou částí zimního oděvu, tak typického pro okolí Volového, byly „vujoše“ – krátké kabáty zhotovené z upravené ovčí vlny. O přírodních krásách i lidových zvycích se můžeme dozvědět z knih známého spisovatele J. Tomečka, který ve Volovém působil jako hlavní notář v letech 1934-1939. Literární tvorbu s motivy Volového a okolí můžeme najít u spisovatelů I. Olbrachta (Hory a staletí), K. Hansa (Podkarpatoruská vánoční idyla) nebo V. Grendži – Donského (Zbojník Ilko Lepej).

V paměti mi utkvěla jedna myšlenka z díla J. Tomečka: „Na západě je čas pánem člověka, v Karpatech je pánem času člověk.“ Stálo by možná někdy za to občasně zvolnit životní tempo a strávit alespoň kratší čas v kraji blízkém srdci – na Verchovině a v jejím „hlavním městě“ Volovém-Mižhirja. Jistě by mi dal zapravdu Rudolf Štursa, věhlasný fotograf, stejně jako O. Haragsim, světově uznávaný odborník v oblasti včelařství, nebo M. Kovář, vášnivý nimrod a milovník přírody, L. Vasilčenko, sportovec a turista, sourozenci Tulišovi, či E. Židlická – ti všichni, kteří se narodili ve Volovém nebo prožili ve zdejších kraji určitý čas svého života.

VLADIMÍR KUŠTEK

Volové - celkový pohled na město z jihu

V Brně vznikají nové organizace

Přátelé Podkarpatské Rusi je název nově vznikajícího občanského sdružení, jež se zakládá v Brně. V nejbližší době bude zaregistrováno Min. vnitra ČR a zahájí činnost 1. 1. 2010. Počítá se vznikem odboček v regionech, spolupracovat hodlají cestovní kanceláře směřující zájezdy na Podk. Rus, zájem o spolupráci mají české krajanské spolky v Užhorodě. Očekáváme především zájem mnohých z vás, kteří se chtějí ve své činnosti nadále zaměřovat na historii, současnost i budoucnost ve vztahu k býv. Podk. Rusi. Budeme vydávat vlastní časopis, s podporou Magistrátu města Brna získáme i vlastní trvalé sídlo OS v prostorách Staré Radnice (602 00 Brno Radnická 6), budou k dispozici sály pro zájmovou činnost - přednášky, výstavy, setkání členů, kulturní vystoupení a pod.

Všichni, kteří se chcete zapojit do společné činnosti, to laskavě sdělte společně s přihláškou za člena OS. Budete vítáni. V přihlášce uveďte: jméno, příjmení a adresu, rok

narození, telefonní a e-mailové spojení, zájem o spolupráci. S prvním číslem nového časopisu vám bude zaslán dotazník pro sdělení potřebných údajů k další spolupráci a usměrňování naší činnosti. Přihlášky laskavě zašlete na adresu Ing. Libor Chytilík, SPPR – odbočka v Brně, 61500 Brno 15, Škrochova 35

Ing. LIBOR CHYTILÍK

(Pozn. red.: Informace ing. Chytilka byla v původní verzi rozsáhlejší, výkonný výbor SPPR však rozhodl, aby komentáře a invektivy byly vypuštěny a ponechána pouze základní informace o vzniku nové organizace.)

Karpatská kultura o. s. Vzhledem k situaci v brněnské pobočce SPPR, která se dělí na zastánce směru orientovaného pouze na české rodáky z bývalé Podkarpatské Rusi v čele s Ing. Chytilkem a druhý proud orientovaný na rusínskou kulturu obecně, vzniklo nové OS Karpatská

kultura. Je určeno Rusínům a zájemcům o kulturu karpatského regionu a snaží se o rozšíření zájmu o poznání života na tomto území dříve i nyní. Naše sdružení se zaměřuje na představení především rusínské kultury formou vydávání propagačních materiálů, snahou o vznik nových odborných prací na toto téma a pořádáním společenských akcí pro širokou veřejnost (koncerty, výstavy, folklor.vystoupení aj.) Spolupracujeme s muzei na Slovensku, v Polsku a Ukrajině, univerzitou v Prešově – Ústavem rusínské jazyka a kultury, představiteli řeckokatolické církve na Slovensku i zástupci rusín. sdělovacích prostředků.

Pro zájemce o aktivní šíření rusínské kultury kontakt: Karpatská kultura o.s. Tel.: 737 931 500

www.karpatskakultura.cz (budou v provozu do konce roku) Za výbor KK o.s. Ing. Dita Desová, desova.d@seznam.cz, Pavlína Martinů, martinupavlina@seznam.cz

Rusínská otázka v současné ruské historiografii

Poslední dobou zažíváme zvýšený zájem historiků o rusínské dějiny 20. století. Příznačný je zájem ruských historiků, kteří během posledních let publikovali rozsáhlé monografie a sborník zajímavých referátů: V. V. Marjina, Zakarpatskaja Ukrajina (Podkarpatskaja Rus) v politice Beneša i Stalina. 1939-1945 gg. Dokumentalnyj očerk. Moskva, 2003, str. 185; Puškaš A. I. Civilizacija ili varvarstvo: Zakarpatje 1918-1945. Moskva, 2006, str. 557; Ševčenko K.V. Rusíny i mežvojnennaja Čechoslovakija: k istorii etnokulturnoj inženerii. Moskva, 2006, str. 267; Karpatskyje Rusiny v slavjanskom mire. Aktualnyje problemy. Moskva-Bratislava, 2009, str. 272 (společná publikace Univerzity Komenského v Bratislavě a Moskevské státní univerzity M. V. Lomonosova).

Renomovaná historička **V. V. Marjinova**, vědecká pracovnice Ústavu pro dějiny a kulturu slovanských národů Ruské AV, po zhroutilu komunistického režimu a otevření archivu ministerstva zahraničí Ruské federace usilovně studovala dokumenty a materiály vztahující se k podkarpatorusínské problematice ve vztazích mezi čs. exilovou vládou a vládou SSSR. Výsledky její práce se staly objevenými hlavně pro ruskou historiografii; dospěla k závěru, že tzv. „opětovné sjednocení“ Podkarpatské Rusi se sovětskou Ukrajinou bylo cynickou anexí části území spojeneckého státu, ČSR. Přesto celou řadu otázek nechala bez odpovědí. Např. proč I. čs. armádnímu sboru nebylo dovoleno se zúčastnit osvobození Podkarpatské Rusi, proč téměř polovina vojáků sboru musela padnout na Dukle?

Jak a v jakých podmínkách fungovala čs. vládní delegace na Podkarpatské Rusi v říjnu a listopadu 1944? Jak postupovalo sovětské vojenské velení na osvobozeném území, byla jeho činnost ovlivněna politickými úkoly nebo vojenskými? Jaká byla úloha sovětských komandatur v regionu? Existoval předem připravený plán anexe, kdo byl jeho iniciátorem, jaká byla úloha Kyjeva? Co vedlo Stalina k setkání v Kremlu s Gottwaldem 23. ledna 1945? Nepopsanou stránkou zůstává také vysvětlení činnosti sovětských tajných služeb na osvobozeném území - archivy těchto služeb v Moskvě jsou dosud nepřístupné.

Přítom podle mého názoru množství a kvalita dokumentů prozkoumaných Marjinovou umožňuje odpovědět na tyto i další otázky. Zdá se mi, že autorka byla fascinovaná právě tímto velkým množstvím dokumentů a nedokázala je náležitě zpracovat a udělat hlubší závěry. Na zásadní otázku o iniciátoru akcí, podobných „znovusjednocení“, odpověděla v jedné ze svých dalších studií: „Bez Stalina schválení nebyla rozhodnuta ani jediná otázka, byť se zdála jakkoli nicotná.“ Stalinovo rozhodnutí o anexi Podkarpatské Rusi potvrzuje mimo jiné ten fakt, že v praxi ho uskutečnil nejbližší Stalinův důvěrník, politický generál L. Z. Mechlis. Stalinovy kyjevské loutky samozřejmě o ničem nerozhodovaly. Na první otázku už dávno odpověděli i čeští historici T. Brod, K. Richter, K. Kaplan, I. Pop aj.

Prof. IVAN POP

(Dokončení v příštím čísle)

Vážení členové Společnosti,

blíží se konec roku a tak mi dovoluji, abych vám jménem výkonného výboru SPPR poděkovala za vaše četné dopisy, které poslední dobou dostáváme. Většinou v nich vyjadřujete podporu naší práci a to nás velmi těší. Vaše návrhy, připomínky a rady jsou pro nás velmi cenné a chceme z nich vycházet při tvorbě našich akcí v roce 2010. Častokrát píšete i osobní příběhy spojené s životem na Podkarpatské Rusi a ne vždy se jednalo o zážitky radostné. Velmi si vážíme vaší důvěry.

Protože se poslední dobou množí dotazy, jakým způsobem a kam platit členské příspěvky připomínáme, že členské příspěvky lze zaplatit složenkou na adresu hlavního sídla společnosti, kterou je: Dům národnostních menšin, SPPR, Vocelova 3, 120 00, Praha 2. Zde sídlí i naše kancelář.

Platit lze také bankovním převodem na číslo účtu: 12939111/0100KB. Upozorňujeme, že při platbě na jiný účet se vystavujete riziku zrušení členství a tím i předplatného časopisu Podkarpatská Rus.

Přejeme vám hezké Vánoce, mnoho zdraví a radostných chvil v roce 2010!
Za výkonný výbor SPPR

Dagmar Březinová
tajemnice

Z NAŠÍ POŠTY

Čeští speleologové bádají v podkarpatoruských jeskyních

Obracím se na vás jménem svým i jménem několika členů České speleologické společnosti, základní organizace 6-12 Speleologický klub Brno. Již několik let máme totiž velmi dobré styky s Podkarpatskou Rusí, konkrétně se Speleologickým klubem „Lynx“ v Užhorodě, který vede a doplňuje Katastr jeskyní Zakarpatské oblasti Ukrajiny. Členy tohoto klubu jsou vesměs mladí nadšení speleologové, kteří se s obdivuhodným úsilím snaží sestavit kompletní soupis jeskyní v této oblasti, při čemž jim právě my, jeskyňáři z Brna, se snažíme pomoci. Mají samozřejmě zájem i o historii výzkumu jeskyní na území dnešní Zakarpatské oblasti Ukrajiny, která tvořila před válkou součást Československa. Naše pomoc spočívá v tom, že je upozorňujeme na písemné zprávy, články, knihy a pod. o jeskyních z období první republiky, kdy toto území bylo součástí Československa, a rovněž i na starší zprávy z období Rakousko-Uherské monarchie. Také jim aktivně pomáháme takto objevené lokality přímo v terénu najít. Za poslední tři roky jsme toto území navštívili již celkem pětkrát.

Tímto způsobem se nám podařilo obohatit Katastr jeskyní Zakarpatské oblasti Ukrajiny již o čtyři jeskyně, které by jinak zůstaly nepo-

všimnuty, protože nejsou zmiňovány v poválečné odborné literatuře ani v ruské, ani v ukrajinské, a jednu jeskyni zcela nově objevit. K jedné jeskyni jsem našel historickou zprávu v geologickém časopise ještě z doby Rakouska-Uherska a tak se nám podařilo obohatit seznam badatelů a doplnit přehled výzkumů v této jeskyni. Užhorodští speleologové totiž nemají bohužel přístup ani k předválečné československé literatuře, ani ke starším pramenům z doby Rakouska-Uherska.

A nyní se dostávám k vlastnímu předmětu mého dopisu. Rád bych věděl, zda Společnost přátel Podkarpatské Rusi nebo jiná instituce má nějaký archiv z doby předválečné Československé republiky, v němž by bylo možno zjistit, kdo všechno se výzkumem jeskyní (speleologií) na Podkarpatské Rusi zabýval, případně kde a kdy publikoval výsledky takových výzkumů. Velice bychom uvítali jakoukoliv informaci od nějakých pamětníků, zda v oblasti Podkarpatské Rusi, v některém městě náhodou také neexistoval nějaký speleologický klub nebo jiný spolek, zabývající se výzkumem jeskyní, tak jako tomu bylo v Brně, v Praze, v Olomouci a jinde. Na žádnou takovou informaci jsme totiž doposud nenarazili. Samozřejmě uvítáme ale i jakékoliv jiné informace a sdělení týkající se výzkumu jeskyní v této oblasti. Čím déle a čím hlouběji se totiž touto problematikou zabýváme, tím mé-

ně chceme uvěřit tomu, že by si českoslovenští odborníci nepovšimli krasových jevů a jeskyní Ugljanské bradlové krasové oblasti a některých dalších menších pseudokrasových oblastí na Podkarpatské Rusi, včetně umělých podzemních prostor, jako je štola u Sevlušě. Proto si dovoluji obrátit se na vaši Společnost přátel Podkarpatské Rusi, zda je vám náhodou něco známo o takových výzkumech, případně zda byste dovedli poradit, na koho by bylo možno se s takovým dotazem obrátit.

Současně bych vás chtěl požádat o bližší informace o vaší Společnosti, případně jestli bychom zase my mohli být nějak nápomocni vám. I když nejsme přímo aktivními členy, přesto se cítíme být přáteli Podkarpatské Rusi. A narazili jsme tam na lidi, kteří dodnes s velkou láskou a vděčností vzpomínají na dobu, kdy tato oblast byla součástí Československa a ochotně nám tam na tuto dobu ukázali nějaké památky a archivní fotografie.

MUDr. JIŘÍ URBAN

(Pozn. red.: Tentokrát jsme věnovali poštovní rubriku jen jednomu dopisu – jednak se nám velice líbil, a také obsahuje výzvu čtenářům, jež by měla být vyslyšena. Prosíme, máte-li nějaké informace, o nichž pan doktor Urban žádá, ozvěte se nám!)

Režisérka Nataša Dudinski, židovsko-rusínská Čechoslovačka v Izraeli

Nataša Dudinski (tehdy ještě jako Dudinská) „dělala“ v listopadu 1989 jako studentka Filosofické fakulty Univerzity Karlovy revoluci; dnes se věnuje filmařině. Česká televize v listopadu uvedla dokument Holky z fildy, který režírovala společně se svou spolužačkou Taťánou Markovou. V současné době žije v Izraeli. Její příjemní zní rusínsky, a tak se ptáme:

Je ve vašem původu rusínská stopa?

Po matce jsem Židovka, můj otec je Rusín, jeho rodina byla rusínská. Rusínství je tedy součástí mé identity.

Pocházíte z východního Slovenska; jak tam žije „rusínství“?

Po Listopadu 1989 se rusínská národnost na východním Slovensku hodně probudila. Už třeba i tím, že se začalo - a to vlastně už před revolucí - budovat Muzeum Andyho Warhola v Medzilaborcích. Když jsme v listopadu 1989 jako „revoluční studenti“ podnikali nejrůznější výjezdy, vzala jsem skupinku českých spolužáků na východní Slovensko, do toho „zapomenutého kraje“, kde žijí Rusíni. Jeli jsme i do Medzilaborců. Michal Bycko, jeden z hlavních iniciátorů muzea, velký Rusín, vedl tehdy v Medzilaborcích nikoliv Veřejnost proti násilí, ale Občanské fórum. Tehdy se probouzely nálady a myšlenky do té doby zakazované - i v souvislosti s rusínským národnostním hnutím.

Věnovala jste se rusínským tématům i jako filmařka?

S kamarádkami jsme tři roky po revoluci natočili film o válce v Jugoslávii, a putovali jsme i Vojvo-

dinou, kde dodnes žije spousta Rusínů. Pro mě to bylo zjevení! Bavila jsem se s nimi rusínsky, bylo to velice zajímavé.

Udržovaly se ve vaší rodině nějaké rusínské zvyky?

U nás v rodině se vyskytovaly dva názorové proudy: jeden strýc tvrdil, že Rusíni jsou národem a rusínština je svébytný jazyk, a dokonce napsal rusínský slovník. Druhý strýc pak tvrdil, že to je blbost, že Rusíni jsou jenom jakási odnož Ukrajinců, a žádný samostatný národ. Naše rodina zažila násilné donucování hlásit se k Ukrajincům, i když byla rusínská. Na druhou stranu máme velmi multikulturní rodinu. Rusínství bylo důležité, hledělo se na rusínské kořeny, zvyky a kulturu, aniž by se ovšem šlo bojovat nebo aniž bychom se vůči někomu důrazně vymezovali. Prostě jsme byli Rusíni i Slováci.

Být Rusínem bylo po roce 1948 těžké ...

Dědeček občas vyprávěl své zážitky, jak bylo těžké hlásit se k rusínské národnosti. Zásadní roli sehrálo náboženství, tam se to rusínství hodně projevovalo. Moji příbuzní a většina Rusínů byli řeckokatolíci a trpěli násilným převodem kostelů na pravoslavné. V naší rodině bylo několik farářů a učitelů, taková slovensko-rusínská inteligence, a pro mě bylo velmi důležité udržovat si řeckokatolické vyznání, i když to bylo zakázané a velice těžké. Tohle byla skutečně důležitá součást jejich identity. Jinak všichni mluvili jak rusínsky a slovensky, tak i maďarsky a německy.

Co si myslíte vy: jsou Rusíni národ?

Identitu má každý takovou, jakou si ji zvolí. Pokud se někdo cítí jako národ, tak je národ, obzvlášť, když má svůj jazyk. Proč ne - pokud to nesklouzne k extrémnímu nacionalismu. Mám ráda bohatství kultur; to je skvělá věc.

Znáte Podkarpatskou Rus?

Nikdy jsem tam nebyla, ale velmi po tom toužím. Podkarpatskou Rus znám spíše z povídek Ivana Olbrachta a z vyprávění Karla Cudlína, mého výborného kamaráda. Ten tam dlouho jezdil a fotografoval. Každopádně je to jeden z koutů Evropy, kam bych se velmi ráda podívala.

S kamerou?

V tom je právě problém. Na jedné straně jako filmař chci všechno natočit, na druhé straně je občas důležité kameru vypnout a schovat. Prostě proto, aby ten zážitek byl intenzivní a bezprostřední. To při filmování nejde tak dobře.

Žijí v Izraeli nějakí Rusíni?

V Izraeli žije velké množství Židů, kteří přišli

z Podkarpatské Rusi, ale ti se cítí velice „československy“! Mě vždycky hodně dojmá, když vidím, jak uplatňují myšlenku masarykovského Československa. I já to mám asi hodně zidealizované - díky prarodičům. Všichni Židé z Podkarpatské Rusi vždy velmi hezky vyprávějí o době, kdy byla Podkarpatská Rus součástí Československa, jak jim bylo dobře, samozřejmě všichni s láskou vzpomínají na Masaryka. Jedna paní přeživší holocaust mi povídala, že by tatíček Masaryk měl sedět v nebi vedle našich předků Abraháma, Izáka a Jákoba.

Židé z Podkarpatské Rusi přicházeli do Izraele zřejmě ve vlnách ...

Ano. Hodně jich přišlo už před válkou, hodně pak po válce. Svého času jsem pracovala pro Nadaci Stevena Spielberga, takže jsem poznala množství těch, kteří přežili holocaust a pak odešli do Izraele.

Jsou v Izraeli i takoví, kteří se považují za Rusíny?

Většinou ne, oni se všichni považují spíše za Židy. Ale k tomu kraji, k Podkarpatské Rusi, mají vřelý vztah. Spíše než jako Rusíni se ovšem cítí jako Čechoslováci. To je právě ta identita, ke které jsem byla doma vedená i já. Rusínská národnost je její součástí, byli na ni hrdí, ale ta československá identita byla ještě důležitější. Má v sobě něco nadnárodního - a to se mi vždycky moc líbilo. Všichni Židé v Izraeli - ať přišli z Podkarpatské Rusi, Slovenska nebo Česka, se dodnes pokládají za Čechoslováky. Existuje tam Svaz Židů z Československa - dodnes se tak jmenuje, nikdy se nerozdělil a nikdy si nedal do názvu pomlčku. Možná je to tím, že ať židovská nebo rusínská menšina, ti lidé se necítili být ani Slováky ani Čechy, ale cítili, že identita společného Československa je něco víc. Možná to byl jenom ideál, který nikdy nedošel naplnění, ale byl a je v nich. Stejně jako je ve mně: já nejsem ani Slovenka, ani Češka, to by ze mě byla jenom půlka. Jsem Čechoslovačka.

Existuje v Izraeli možnost řeckokatolického vyznání?

Ano. Znáám izraelské řecké katolíky; nejsou to lidé, kteří odněkud přišli, ale původní obyvatelé Svaté země. Mnozí z nich jsou Arabové, kteří se cítí být řeckými katolíky. A ta církev tam funguje, což mě samotnou překvapilo. Má v Izraeli i několik svých řeckokatolických kostelů a klášterů. Každý může být tím, kým chce být.

TOMÁŠ PILÁT

Milí přátelé,

z celého srdce vám přejeme příjemně prožít vánočních svátků a dobrý krok pro celý nový rok. Budeme rádi, když strávíte svátky v rodinné pohodě a třeba i při dobré četbě (snažili jsme se k ní v tomto čísle přispět i my zejména několika vzpomínkovými i dějepisnými texty). Uvítáme, když se s námi budete nadále podílet na aktivním zájmu o Podkarpatskou Rus a rusínské téma. Těšíme se, že nám budete hojně psát, posílat podněty k naší činnosti a články do časopisu.

Věříme, že se v příštím roce opět budeme setkáme na našich akcích.

Výkonný výbor a výbory odboček SPPR